

ATLANTIS

M I L A N K U N D E R A

nesmrtelnost

ROMÁN

S DOSLOVEM KVĚTOSLAVA CHVATÍKA

A POZNÁMKOU AUTORA

IMAGOLOGIE

Politik závisí na žurnalistovi. Ale na kom závisejí žurnalisté? Na těch, kdo je platí. A ti, co platí, jsou reklamní agentury, které si kupují od novin místo, od televize čas pro své reklamy. Na první pohled by se řeklo, že se budou bez váhání obracet na všechny noviny, které jdou dobře na odbyt, takže mohou zvýšit prodej nabízeného výrobku. Ale to je naivní pohled na věc. O prodej výrobku jde méně, než si myslíme. Stačí se podívat do komunistických zemí: nelze přece tvrdit, že miliony Leninových obrazů vyvěšených všude, kudy chodíte, by mohly zvýšit lásku k Leninovi. Reklamní agentury komunistické strany (tak zvaná agitační a propagační oddělení) už dávno zapomněly na praktický cíl své činnosti (učinit komunistický systém milovaným) a staly se samy pro sebe svým cílem: vytvořily svůj jazyk, své formule, svou estetiku (vedoucí těchto agentur měli kdysi absolutní moc nad uměním svých zemí), svou představu o životním stylu, který pěstují, šíří a vnucují ubohým národům.

Namítnete, že reklama a propaganda jsou nesrovnatelné, protože jedna slouží obchodu a druhá ideologii? Ničemu nerozumíte. Asi před sto lety v Rusku se pronásledovaní marxisté začali tajně scházet v malých kroužcích, v nichž studovali Marxův manifest; zjednodušili obsah té jednoduché ideologie, aby ji šířili do dalších kroužků, jejichž členové zjednodušující ještě víc to zjednodušení jednoduchého ji předávali a šířili dál, takže když se stal marxismus známý a mocný na celé planetě, zbyla z něho jen sbírka šesti či sedmi hesel, navzájem tak chatrně spojených, že je těžko ji nazývat ideologií. A právě proto, že to, co zbylo z Marxe, netvoří už dávno žádný *logický* systém *ideí*, ale jen sled sugestivních obrazů a hesel (usmívající se dělník s kladivem, černochoch, běloch a žlutý muž držící se bratrsky za ruce, holubice míru vzletající k nebi a tak dál a tak dál), můžeme právem mluvit o postupné, obecné a planetární proměně ideologie v imagologii.

Imagologie! Kdo vymyslel ten znamenitý neologismus dříve? Já, nebo Paul? Na tom konec konců nezáleží. Důležité je, že to slovo nám konečně umožní spojit pod jednou střešou to, co má tolik jmen: reklamní kanceláře; poradce státníků pro tak zvanou komunikaci; designéry, kteří navrhnou tvar aut i cvičebního nářadí; tvůrce oděvní módy; holiče; hvězdy show businessu diktující normu fyzické krásy, již se řídí všechna odvětví imagologie.

Imagologové existovali ovšem ještě dříve, než si vytvořili své mocné instituce, jak je dnes známe. I Hitler měl svého osobního imagologa, který postaviv se před něho předváděl mu trpělivě gesta, která má dělat při projevu, aby fascinoval dav. Jenomže kdyby ten imagolog dal tehdy novinářům interview, v němž by bavil Němce tím, jak Hitler neuměl hýbat rukama, nepřežil by svou indiskreci o více než půl dne. Dnes však imagolog svou činnost nejen neskrývá, ale dokonce mluví často sám za své státníky, vysvětluje publiku, čemu je naučil i odnaučil, jak se budou podle jeho instrukcí chovat, jakých formulí budou používat a jakou kravatu nosit. A nedivme se jeho sebevědomí: imagologie dobyla v posledních desetiletích historického vítězství nad ideologií.

Všechny ideologie prohrály: jejich dogmata byla nakonec demaskována jako iluze a lidé je přestali brát vážně. Komunisté například věřili, že proletariát se během kapitalistického vývoje bude čím dál víc ochuzovat, a když se jednoho dne ukázalo, že dělníci jezdí v celé Evropě do práce v autech, měli chuť křičet, že skutečnost švindluje. Skutečnost byla silnější než ideologie. A právě v tom směru ji imagologie překonala: imagologie je silnější než skutečnost, jež ostatně už dávno není pro člověka tím, čím byla pro moji babičku, která žila na moravské vesnici a znala ještě všechno z vlastní zkušenosti: jak se pečou chleba, staví dům, jak se zabíjí vepř a dělá se z něho uzené, co se dává do peřin, co si myslí o světě pan farář a pan učitel, každý den se setkala s celou vesnicí a věděla, kolik bylo spácháno v okolí za posledních deset let vražd; měla, tak říkajíc, osobní kontrolu nad skutečností, takže jí nemohl nikdo namluvit, že moravské zemědělství rozkvétá, když doma nebylo co jíst. Můj soused v Paříži

tráví svůj čas v kanceláři, kde sedí osm hodin naproti jinému úředníkovi, pak sedne do auta, vrátí se domů, otevře televizi, a když ho hlasatel informuje o sondáži veřejného mínění, podle něhož většina Francouzů rozhodla, že je v jejich vlasti největší bezpečnost v Evropě (nedávno jsem takovou sondáž četl), otevře samou radostí láhev šampaňského a nikdy se nedoví, že právě toho dne byly spáchány v jeho ulici tři loupeže a dvě vraždy.

Sondáže veřejného mínění jsou rozhodujícím nástrojem imagologické moci, která díky jim žije v naprosté harmonii s lidem. Imagolog bombarduje lidi otázkami: jak prosperuje francouzská ekonomika? bude válka? existuje ve Francii rasismus? je rasismus dobrá, nebo špatná věc? kdo je největší spisovatel všech dob? je Maďarsko v Evropě nebo v Polynésii? který ze státníků světa je nejvíc sexy? A protože skutečnost je pro dnešního člověka pevninou čím dál méně navštěvovanou a ostatně právem nemilovanou, staly se výroky sondáží jakousi vyšší skutečností anebo řekněme to jinak: staly se pravdou. Sondáže veřejného mínění jsou permanentně zasedající parlament, který má za úkol vytvářet pravdu a to tu nejdemokratičtější pravdu, jaká kdy existovala. Protože se nikdy neocitne v rozporu s parlamentem pravdy, bude moc imagologů žít vždycky v pravdě, a i když vím, že všechno, co je lidské, je pomíjivé, neumím si představit, co by mohlo zlomit tuto moc.

K srovnání ideologie a imagologie chci dodat ještě toto: Ideologie byly jako obrovská kola v zákulisí, která se točila a uváděla do pohybu války, revoluce, reformy. Imagologická kola se otáčejí a na historii to nemá vliv. Ideologie válčily jedna s druhou a každá z nich byla s to naplnit svým myšlením celou epochu. Imagologie organizuje sama mírumilovné střídání svých systémů ve svižném rytmu sezón. Řečeno Paulovými slovy: Ideologie patřily historii, kdežto vláda imagologie začíná tam, kde historie končí.

Slovo *změna*, tak drahé naší Evropě, dostalo nový smysl: znamená *nové stadium souvislého vývoje* (jak to chápali Vico, Hegel nebo Marx), nýbrž *přemístování z místa na místo*, z jedné strany na druhou, dozadu, doleva, dopředu (tak jak to chápou

krejčí vymýšlející nový střih pro novou sezónu). Jestliže se imagologové rozhodli, že v tělocvičném klubu, kam chodí Agnes, budou všechny stěny přikryty obrovským zrcadlem, není to proto, že cvičící se potřebuje během cvičení pozorovat, ale proto, že se na imagologické ruletě zrcadlo stalo toho času šťastným číslem. Jestliže v době, kdy píšu tyto stránky, se všichni rozhodli, že Martin Heidegger má být považován za zmatence a prašivou ovci, není to proto, že jeho myšlení bylo překonáno jinými filozofy, ale že na imagologické ruletě se stal pro tuto chvíli nešťastným číslem, antiideálem. Imagologové vytvářejí systémy ideálů a antiideálů, systémy, které mají krátké trvání a z nichž každý je rychle vystřídán jiným systémem, ale které ovlivňují naše chování, naše politické názory a estetický vkus, barvu koberců i výběr knih stejně mocně, jako nás kdysi dokázaly ovládat systémy ideologů.

Po těchto poznámkách se mohu vrátit k začátku úvahy. Politik závisí na žurnalistovi. Na kom závisejí žurnalisté? Na imagolozích. Imagolog je člověk přesvědčení a zásad: žádá od žurnalisty, aby jeho noviny (televizní kanál, rozhlasová stanice) odpovídaly imagologickému systému dané chvíle. A to je to, co imagologové kontrolují čas od času, když se rozhodují, budou-li podporovat ty či ony noviny. Jednoho dne se taktó sklonili i nad rozhlasovou stanicí, kde je Bernard redaktorem, a Paul má každou sobotu krátký komentář nazvaný „právo a zákon“. Slíbili, že obstarají stanici mnoho reklamních smluv a navíc pro ni zorganizují kampaň s plakáty vyvěšenými po celé Francii; kladli si však podmínky, jimž se ředitel programu přezdívaný Medvěd nemohl než podrobit: postupně začal zkracovat jednotlivé komentáře, aby se posluchač nenudil dlouhými úvahami; nechal přerušovat pětiminutové monology redaktorů otázkami jiného redaktora, aby vznikl dojem rozhovoru; zařadil mnohem více hudebních vložek, nechal často znít hudbu i pod slovem a doporučil všem, co mluvili do mikrofonu, aby vtiskli svým projevům uvolněnou lehkost a mladistvou bezstarostnost, jejíž zásluhou se zkrášlily mé ranní sny, v nichž se povětrnostní zprávy měnily v komickou operu. Protože mu záleželo na tom, aby

v něm podřízení nepřestávali vidět mocného medvěda, snažil se ze všech sil uchovat na svých místech všechny spolupracovníky. Jen v jednom bodu ustoupil. Pravidelný pořad „právo a zákon“ považovali imagologové za tak očividně nudný, že o něm odmítali diskutovat, a jen se smáli svými přespříliš bílými zuby. Medvěd slíbil, že komentář v dohledné době zruší, a pak se styděl, že ustoupil. Styděl se o to víc, že Paul byl jeho přítel.

Ředitel programu byl nazýván Medvěd a nebylo možno ho nazývat jinak: byl rozložitý, pomalý, a i když to byl dobrák, všichni věděli, že umí svou těžkou prackou dát ránu, když se rozzlobí. Imagologům, kteří měli drzost ho poučovat, jak má dělat svou práci, se podařilo vyčerpat skoro všechnu jeho medvědí dobrotu. Seděl teď v kantýně rozhlasu obklopen několika spolupracovníky a říkal: „Ti podvodníci z reklamy jsou jak Marfani. Nechovají se jako normální lidé. Když vám říkají do očí ty nejnejpříjemnější věci, mají šťastně rozzářenou tvář. Používají ne víc než šedesáti slov a vyjadřují se ve větách, které nesmějí obsahovat nikdy víc než čtyři slova. Jejich řeč je spojení tří technických termínů, kterým nerozumím, s jednou nebo maximálně dvěma závratně primitivními myšlenkami. Vůbec se za sebe nestydí a nemají nejmenší komplex méněcennosti. Jak víte, podle toho se poznají lidé, kteří mají moc.“

Přibližně v té chvíli se objevil v kantýně Paul. Když ho uviděli, upadli všichni do rozpaků, které byly o to větší, že Paul byl ve výborné náladě. Donesl si od baru kávu a šel si přisednout k ostatním.

V Paulově přítomnosti se Medvěd necítil dobře. Styděl se za to, že ho nechal padnout, i za to, že nenajde odvalu mu to teď říci do očí. Zaplavila ho nová vlna nenávisti k imagologům a řekl: „Jsem konec konců s to těm kreténům vyhovět a proměnit povětrnostní zprávy v dialog klaunů, horší je, když vzápětí nato mluví Bernard o letecké katastrofě, při níž zahynula stovka pasažérů. I když jsem ochoten položit život za to, aby se Francouz bavil, zprávy nejsou šaškárna.“

Všichni se tvářili, že souhlasí, kromě Paula. Smál se smíchem veselého provokatéra a řekl: „Medvěde! Imagologové mají pravdu! Ty si pleteš zprávy se školním vyučováním!“

Medvěd si vzpomněl na to, že Paulovy komentáře jsou sice

někdy docela vtipné, ale vždycky příliš složité a nadto plné neznámých slov, jejichž smysl celá redakce pak tajně hledá ve slovnících. Ale o tom teď mluvit nechtěl a řekl se vši důstojností: „Měl jsem o žurnalismu vždycky vysoké mínění a nechci ho ztratit.“

Paul řekl: „Zprávy se poslouchají, jako se vykouří cigareta a zamáčkne v popelníku.“

„To je to, co mohu těžko přijmout,“ řekl Medvěd.

„Ale vždyť ty jsi vášnivý kuřák! Tak proč jsi proti tomu, aby se zprávy podobaly cigaretám?“ smál se Paul. „Zatímco cigarety ti škodí, zprávy ti nemohou ublížit a ještě tě příjemně rozptýlí přede dnem, který bude plný únavy.“

„Válka mezi Íránem a Irákem je rozptýlení?“ zeptal se Medvěd a do jeho soucitu s Paulem se pomalu mísilo podráždění: „To dnešní neštěstí, ten masakr na železnici, to je tak velká zábava?“

„Dopouštíš se běžného omylu, že považuješ smrt za tragédii,“ řekl Paul, na němž bylo znát, že je od rána ve znamenité formě.

„Musím se přiznat,“ řekl Medvěd ledovým hlasem, „že jsem smrt považoval opravdu za tragédii.“

„A mylil ses,“ řekl Paul. „Železniční neštěstí je hrůza pro toho, kdo je ve vlaku anebo tam má syna. Ale ve zprávách znamená smrt přesně totéž co v románech Agathy Christie, která je mimochodem největší kouzelník všech dob, protože uměla proměnit vraždu v zábavu, a to ne jednu vraždu, ale desítky vražd, stovky vražd, běžící pás vražd páchaných pro naši radost v extermináčním táboře jejích románů. Osvětím je zapomenuta, ale z krematoria Agathiných románů stoupá kouř věčně k nebi a jenom velice naivní člověk by mohl tvrdit, že je to kouř tragédie.“

Medvěd si vzpomněl, že právě tímto druhem paradoxů ovlivňuje Paul už dlouho celou redakci. Když imagologové na ni upřeli svůj neblahý pohled, poskytla proto svému řediteli jen velmi chatrnou oporu, považujíc v hloubi duše jeho postoj za staromódní. Medvěd se styděl, že nakonec ustoupil, ale zároveň

věděl, že mu nic jiného nezbyvalo. Takové vynucené kompromisy s duchem doby jsou něco banálního a konec konců nezbytného, nechceme-li vyzvat ke generální stávce všechny, kterým se nelíbí naše století. U Paula se však nedalo mluvit o vynuceném kompromisu. On spěchal propůjčit svému století svůj vtip a rozum dobrovolně a na Medvědův vkus příliš horlivě. Proto mu odpověděl hlasem ještě mrazivějším: „Také já čtu Agathu Christie! Když jsem unaven, když se chci stát na chvíli dítětem. Ale jestliže se veškerý čas života promění v dětskou hru, zahyne jednoho dne svět za našeho veselého žvatlání a smíchu.“

Paul řekl: „Dám přednost tomu zahynout za zvuku dětského žvatlání než za zvuku Chopinova smutečního pochodu. A něco ti řeknu: v tom smutečním pochodu, který je glorifikací smrti, je všechno zlo. Kdyby bylo méně smutečních pochodů, bylo by snad i méně smrtí. Rozuměj mi, co chci říct: úcta před tragédií je mnohem nebezpečnější než bezstarostnost dětského žvatlání. Uvědomil sis, co je věčnou podmínkou tragédie? Existence ideálů, které jsou považovány za cennější než lidský život. A co je podmínka válek? Totéž. Ženou tě umřít, protože prý existuje něco většího než tvůj život. Válka může existovat jen ve světě tragédie; člověk od počátku dějin nepoznal než tragický svět a není s to z něho vystoupit. Věk tragédie může být ukončen jen revoltou frivolity. Lidé už dnes neznají Beethovenovu Devátou z koncertů, ale ze čtyř taktů hymny na radost, kterou každý den slyší při reklamě na voňavku ‚Bella‘. Nepohoršuje mě to. Tragédie bude vyhnána ze světa jako stará špatná herečka, která se chytá za srdce a deklamuje ochraptělým hlasem. Frivolita je radikální odtučňovací kůra. Věci pozbudou devadesáti procent smyslu a stanou se lehké. V takovém beztížném ovzduší zmizí fanatismus. Válka se stane nemožná.“

„Jsem rád, že jsi konečně našel způsob, jak odstranit války,“ řekl Medvěd.

„Dovedeš si představit francouzskou mládež, jak jde nadšeně bojovat za vlast? Medvěde, válka se už stala v Evropě nemyslitelná. Ne politicky. Antropologicky nemyslitelná. Lidé v Evropě už nejsou s to válčit.“

Neříkejte mi, že dva muži, kteří spolu hluboce nesouhlasí, se mohou přesto mít rádi; to jsou povídačky pro děti. Mohli by se snad mít rádi za předpokladu, že budou o svých názorech mlčet anebo o nich mluvit jen žertovným tónem, a snižovat tak jejich význam (tímto způsobem spolu ostatně Paul a Medvěd až dosud mluvili). Jak ale jednou spor propukne, je pozdě. Ne proto, že by tak pevně věřili názorům, které obhajují, ale proto, že nesnesou nemít pravdu. Podívejte se na ty dva. Jejich spor přece na ničem nic nezmění, nepovede k žádnému rozhodnutí, neovlivní nijak chod věcí, je zcela sterilní, zbytečný, určený jen této kantýně a jejímu zkaženému vzduchu, s nímž bude brzy vypuzen ven, až uklízečky otevřou okna. A přece, dívejte se na tu soustředěnost jejich malého publika kolem stolu! Všichni ztichli a poslouchají je, zapomněli i usrkovat kávu. Oběma soupeřům teď nezáleží než na tom, kdo z nich bude uznán tím malým veřejným míněním za držitele pravdy, protože být uznán jako ten, kdo nemá pravdu, znamená pro každého z nich totéž jako ztratit čest. Anebo ztratit kus vlastního já. Názor sám, který zastávají, jim přitom tolik na srdci neleží. Ale protože učinili kdysi ten názor atributem svého já, každý, kdo se ho dotkne, jako by přichal do jejich těla.

Kdesi v hlubinách duše cítil Medvěd zadostiučinění nad tím, že Paul už nebude dál přednášet v rozhlase své sofistikované komentáře; jeho hlas, plný medvědí pýchy, byl čím dál tišší a mrazivější. Zato Paul mluvil hlasitěji a hlasitěji a napadaly ho myšlenky čím dál přehnanější a provokativnější. Řekl: „Velká kultura není nic jiného než dítě té evropské perverze, která se nazývá historie, to jest té posedlosti jít stále dopředu, považovat sled generací za štafetový běh, kdy každý překonává svého předchůdce, aby byl překonán svým následovníkem. Bez tohoto štafetového běhu zvaného historie by nebylo evropského umění a toho, co ho charakterizuje: touhy po originalitě, touhy po změně. Robespierre, Napoleon, Beethoven, Stalin, Picasso jsou všichni závodníci štafetového běhu, patří na stejný stadion.“

„Beethoven a Stalin patří k sobě?“ zeptal se Medvěd s mrazivou ironií.

„Samozřejmě, i když tě to šokuje. Válka a kultura, to jsou dva póly Evropy, její nebe a peklo, její sláva a hanba, ale nelze je od sebe odloučit. Až skončí jedno, skončí i druhé a jedno nemůže skončit bez druhého. To, že v Evropě nejsou už padesát let války, souvisí nějak tajemně s tím, že se tu už padesát let neobjevil žádný Picasso.“

„Řeknu ti něco, Paule,“ řekl Medvěd velmi pomalým hlasem, jako by zvedal do výše svou těžkou pracku, kterou v příští chvíli udeří: „Jestli je konec velké kultury, je konec i tobě a tvým paradoxními myšlenkám, protože paradox jako takový patří velké kultuře a ne dětskému žvatlání. Připomínáš mi ty mladé muže, kteří se kdysi hlásili k nacistům nebo komunistům ne ze zbabělosti nebo z kariérismu, ale z přebytku inteligence. Nic si totiž nevyžaduje většího výkonu myšlení než argumentace, která má ospravedlnit vládu nemyšlení. Já jsem ještě měl možnost zažít to na vlastní oči i kůži po válce, když intelektuálové a umělci vstupovali jako telata do komunistické strany, která je pak všechny s velkým potěšením systematicky likvidovala. Ty děláš totéž. Ty jsi duchaplný spojenec svých vlastních hrobníků.“

TOTÁLNÍ OSEL

Z tranzistorového rádia ležícího mezi jejich hlavami se ozýval důvěrně známý hlas Bernardův; hovořil s hercem, jehož film měl mít v příštích dnech premiéru. Zvýšený hercův hlas je probudil z polospánku:

„Přišel jsem sem, abych s vámi mluvil o filmu a ne o mém synovi.“

„Nebojte se, na film dojde,“ říkal Bernardův hlas. „Jsou tu však požadavky aktuality. Vyskytly se hlasy, že jste sám v aféře vašeho syna hrál určitou roli.“

„Když jste mě sem pozval, řekl jste mi výslovně, že se mnou chcete mluvit o filmu. Budeme tedy mluvit o filmu a ne o mých soukromých záležitostech.“

„Jste veřejná osobnost a já se vás ptám na to, co veřejnost zajímá. Nevykonávám nic jiného než své povolání žurnalisty.“

„Jsem připraven poslouchat vaše otázky týkající se filmu.“

„Jak chcete. Ale posluchači se budou divit, proč odmítáte odpovédět.“

Agnes vstala z postele. Po čtvrt hodině, když odešla do práce, zvedl se i Paul, oblékl se a šel si dolů k domovnici pro poštu. Jeden dopis byl od Medvěda. Oznamoval mu v mnoha větách, v nichž se mísil trpký humor s omluvami, co už víme: působení Paula v rozhlasové stanici skončilo.

Přečetl dopis čtyřikrát. Pak mávl rukou a odešel do kanceláře. Ale nestál za nic, nebyl se s to na nic soustředit, myslil jen na ten dopis. Byla to pro něho taková rána? Z praktického hlediska vůbec ne. Ale přesto ho to bolelo. Celý život unikal společnosti právníků: byl šťastný, když mohl mít seminář na univerzitě, byl šťastný, když mluvil do rádia. Ne že by ho povolání advokáta netěšilo; naopak, měl své obžalované rád, snažil se pochopit jejich zločin a dát mu smysl; „nejsem advokát, jsem básník obhajoby!“ říkal žertem; byl vědomě na straně lidí ocitnuv-

šich se mimo zákon a považoval se (ne bez značné ješitnosti) za zrádce, pátou kolonu, gerilera lidskosti ve světě nelidských zákonů komentovaných v tlustých knihách, které bral do rukou s nechutí blazeovaného znalce. Záleželo mu na tom, zůstat ve styku s lidmi mimo soudní palác, se studenty, s literáty, s žurnalisty, aby si zachoval vědomí (a ne jen pouhou iluzi), že patří k nim. Lpěl na nich a trpěl tím, že ho Medvědův dopis žene zpátky do jeho kanceláře a soudních síní.

Ale ještě něco jiného ho zasáhlo. Když ho Medvěd včera nazval spojencem svých vlastních hrobníků, považoval to jen za elegantní urážku, která nemá žádný konkrétní obsah. Pod slovem „hrobníci“ si neuměl nic představit. Nevěděl tehdy nic o svých hrobnících. Ale dnes, když dostal Medvědův dopis, bylo najednou jasné, že hrobníci jsou, že už ho mají vyhlédnutého a že čekají.

Najednou pochopil, že ho ostatní vidí jinak, než jak se vidí on sám anebo jak si myslí, že ho vidí jiní. Jediný ze všech spolupracovníků rozhlasové stanice musil odejít právě on, i když (a on o tom nepochyboval) ho Medvěd bránil, jak mohl. Čím dráždil ty lidi z reklamy? Ostatně byl by naivní, kdyby si myslel, že to byli výhradně oni, kteří ho shledali nepříjatelným. Musili ho jako nepříjatelného vidět i jiní. Aniž to tušil, něco se musilo stát s jeho obrazem. Něco se musilo stát a on neví co, a nikdy se to nedoví. Protože tak už to je a platí to pro všechny: nikdy se nedovíme, proč a čím lidi dráždíme, čím jsme jim milí, čím jsme jim směšní; náš vlastní obraz je pro nás největším tajemstvím.

Paul věděl, že toho dne nebude s to myslet na nic jiného, a tak zvedl telefon a pozval Bernarda na oběd do restaurace.

Usedli proti sobě a Paul hořel touhou mluvit o dopise, který dostal od Medvěda, ale protože byl dobře vychovaný, řekl mu nejdřív: „Poslouchal jsem tě ráno. Proháněl jsi toho herce jako zajíce.“

„Já vím,“ řekl Bernard. „Možná že jsem to přehnal. Ale byl jsem ve strašné náladě. Dostal jsem včera návštěvu, na kterou nezapomenu. Přišel za mnou neznámý muž. O hlavu větší než

já a s ohromným břichem. Představil se, nebezpečně přívětivě se usmíval a řekl mi: ‚Mám čest vám odevzdat tento diplom‘; pak mi vstrčil do rukou velkou lepenkovou rouru a trval na tom, abych ji před ním otevřel. Byl tam diplom. V barvách. S nádherným písmem. Bylo tam napsáno: *Bernard Bertrand byl jmenován totálním oslem.*“

„Cože?“ vyprskl Paul, ale vzápětí se ovládl, když uviděl Bernardovu vážnou a nepohnutou tvář, v níž nebylo možno postřehnout nejmenší stopu pobavenosti.

„Ano,“ opakoval pochmurným hlasem Bernard: „Byl jsem jmenován totálním oslem.“

„A kdo tě jmenoval? Je tam uvedena nějaká organizace?“

„Není. Jen podpis, který je nečitelný.“

Bernard popisoval ještě několikrát, co se stalo, a pak dodal: „Nemohl jsem nejdřív vůbec věřit svým očím. Měl jsem pocit, že jsem se stal obětí atentátu, chtěl jsem křičet a volat policii. Ale pak jsem si uvědomil, že nemůžu vůbec nic dělat. Ten chlap se usmíval a podával mi ruku: Dovolte, abych vám gratuloval, řekl a já jsem byl tak popleten, že jsem mu tu ruku stiskl.“

„Tys mu stiskl ruku? Tys mu opravdu poděkoval?“ řekl Paul a zadržoval s obtížemi smích.

„Když jsem pochopil, že toho chlapa nemůžu dát zavřít, chtěl jsem prokázat chladnokrevnost a choval jsem se, jako by všechno, co se děje, bylo docela normální a mě se vůbec nic nedotklo.“

„To je nevyhnutelné,“ řekl Paul. „Když je člověk jmenován oslem, začne se chovat jako osel.“

„Bohužel, je to tak,“ řekl Bernard.

„A ty nevíš, kdo to byl? Přece se ti představil!“

„Byl jsem tak rozrušený, že jsem to jméno hned zapomněl.“

Paul se nemohl ubránit, aby se znovu nesmál.

„Ano, já vím, ty řekneš, že je to žert, a samozřejmě máš pravdu, je to žert,“ říkal Bernard, „ale já si nemohu pomoci. Já na to od té doby myslím a nemůžu myslet na nic jiného.“

Paul už se nesmál, protože pochopil, že Bernard mluví pravdu: nemyslil bezpochyby od včerejška na nic jiného. Jak by rea-

goval Paul, kdyby dostal takový diplom? Stejně jako Bernard. Když jste jmenován totálním oslem, znamená to, že přinejmenším jeden člověk vás vidí jako osla a záleží mu na tom, abyste to věděl. Už to samo o sobě je velmi nepříjemné. A je docela možné, že to není jen jeden člověk, ale že za diplomem je iniciativa desítky lidí. A je také možné, že ti lidé chystají ještě něco dalšího, třeba že pošlou zprávu do novin a v *Le Mondu* se objeví zítra v rubrice pohřbů, svateb a poct oznámení, že Bernard byl jmenován totálním oslem.

Pak se mu Bernard svěřil (a Paul nevěděl, zdali se mu má smát, anebo nad ním plakat), že ještě téhož dne, kdy mu neznámý muž diplom předal, ukazoval ho všem, které potkal. Nechtěl být ve své hanbě sám, snažil se do ní zahrnout jiné, a proto všem vysvětloval, že útok neplatí jen jemu osobně: „Kdyby to bylo určeno jen mně, přinesli by mi to domů, na mou adresu. Ale oni to přinesli do rozhlasu! Je to útok na mě jako na žurnalistu! Útok na nás všechny!“

Paul krájel maso na talíři, upíjel vína a říkal si: tak tu tedy spolu sedí dva přátelé: jeden se jmenuje totální osel, druhý duchaplný spojenec svých hrobníků. A uvědomil si (dojatá přízeň k mladšímu příteli tím jen vzrostla), že ho už nikdy sám pro sebe nenazve Bernardem, ale jen a jen totálním oslem, a to ne ze zlomyslnosti, ale protože tak krásnému titulu nikdo neodolá; ani žádný z těch, jimž Bernard v nerozumném rozrušení diplom ukazoval, ho určitě už nikdy jinak nenazve.

A také ho napadlo, že to od Medvěda bylo velmi přátelské, že ho nazval duchaplným spojencem vlastních hrobníků jen v řeči u stolu. Kdyby mu ten titul napsal do jmenovacího diplomu, bylo by to horší. A tak mu Bernardovo hoře dalo téměř zapomenout na jeho vlastní trápení, a když mu Bernard řekl: „Ostatně tobě se také přihodilo něco nepříjemného,“ mávl jen rukou: „To je epizoda,“ a Bernard přisvědčil: „Já jsem si hned myslel, že tohleto tě nemůže nijak zranit. Ty můžeš dělat tisíce jiných věcí, a lepších.“

Když ho Bernard doprovázel k jeho autu, Paul řekl velmi melancholicky: „Medvěd se mylí a imagologové mají pravdu. Člo-

věk není než svůj obraz. Filozofové nám mohou říkat, že je lhostejné, co si o nás myslí svět, že platí jen to, co jsme. Ale filozofové ničemu nerozumějí. Pokud žijeme s lidmi, nejsme než to, za co nás lidé považují. Myslit na to, jak nás druzí vidí, a snažit se, aby náš obraz byl co nejsympatičtější, se považuje za druh přetvářky či falešné hry. Ale cožpak existuje nějaký přímý styk mezi mým a jejich já bez prostřednictví očí? Copak je láska myslitelná bez toho, že úzkostně sledujeme náš obraz v mysli milovaného? Ve chvíli, kdy se už nezajímáme, jak nás vidí ten, koho milujeme, znamená to, že ho nemilujeme.“

„To je pravda,“ řekl Bernard pochmurným hlasem.

„Je to naivní iluze myslet si, že náš obraz je jen zdání, za kterým je skryto naše já jako jediná pravá podstata, nezávislá na očích světa. Imagologové odhalili se vši cynickou radikálností, že je to právě naopak: naše já je jen pouhé zdání, neuchopitelné, nepopsatelné, mlhavé, zatímco jediná skutečnost, až příliš lehce uchopitelná a popsatelná, je náš obraz v očích jiných. A nejhorší je, že nejsi jeho pánem. Nejdřív se ho snažíš sám malovat, pak ho chceš aspoň ovlivňovat a kontrolovat, ale marně: stačí jedna zlomyslná formule a jsi navždy proměněn v truchlivě jednoduchou karikaturu.“

Zastavili se u auta a Paul uviděl před sebou Bernardovu tvář, ještě úzkostnější a bledší. Měl před chvílí nejlepší vůli přitele utěšit a teď viděl, že ho svými slovy zasáhl. Litoval toho: nechal se strhnout ke své úvaze jen proto, že při ní myslel na sebe, na svou vlastní situaci, a ne na Bernarda. Nedalo se však už nic napravit.

Loučili se a Bernard mu řekl s rozpaky, které ho dojaly: „Jenom to prosím tě neříkej Lauře. A ani Agnes nic neříkej.“

Paul stiskl příteli upřímně ruku: „Spolehni se.“

Vrátil se do kanceláře a dal se do práce. Setkání s Bernardem ho podivně utěšilo a cítil se lépe než dopoledne. K večeru se setkal doma s Agnes. Řekl jí o dopisu a hned zdůrazňoval, že celá ta věc pro něho nic neznamená. Snažil se to říkat se smíchem, ale Agnes si všimla, že mezi slovy a smíchem Paul kašle. Zнала to kašlání. Uměl se vždycky ovládat, když se mu něco

nepříjemného stalo, a jenom ten krátký, rozpačitý kašel, o němž sám nevěděl, ho prozrazoval.

„Potřebovali udělat vysílání zábavnější a mladší,“ řekla Agnes. Její slova byla míněna ironicky a mířila proti těm, co zastavili Paulův pořad. Pohladila ho pak po vlasech. Ale to všechno neměla dělat. Paul viděl v jejích očích svůj obraz: obraz poníženého člověka, o němž bylo rozhodnuto, že už není mladý ani zábavný.